

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI
SZERKESZTI: DEZSÉNYI BÉLA

L.

BARABÁSI REZSŐ

**GYARAPODÁSI JEGYZÉKEK
ÉS KÖTETKATALÓGUSOK
GYORS ÉS OLCSÓ MEGOLDÁSA
A HOLLERITH ÉS FOTO MÓDSZER
KOMBINÁLÁSÁVAL**

Országos Széchényi Könyvtár

1960

*Különlenyomat
a Magyar Könyvszemléből*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MC 28460

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR	
Növedéknapló	
1960 év A	14096 sz.

Gyarapodási jegyzékek és kötetkatalógusok gyors és olcsó megoldása a Hollerith és foto módszer kombinálásával

I.

Több hónapos előtanulmány és előkészítés után 1958 őszén az Állami Gorkij Könyvtárban kísérleteket kezdtünk a Hollerith-rendszerű lyukkártyás módszer könyvtári alkalmazására. A kísérletekhez biztatást adott KŐHALMI Béla elvtársnak a *Magyar Könyvszemlé*ben megjelent cikke.¹

A kísérletek az állomány regisztrálására irányultak. Azért választottuk a gépi feldolgozású lyukkártyát, mert több tízezer kártya feldolgozása, rendszerezése géppel már gazdaságosabb, mint a kézi válogatású peremlyukasztásos módszerrel. (Az olvasók adatainak és érdeklődési körének feldolgozására — mert ott csupán néhány ezer kártyáról van szó — kézi válogatású peremlyukasztásos módszert vezettünk be 1959. január 1-én.)

A kísérletek során eredeti elképzelésünk módosult, és a Hollerith-féle módszert kiegészítettük a kártyákra gépelt címfelvételek fényképezésével.

A kártyák fényképezése a Hollerith-rendezéstől egyébként teljesen elválasztható és önmagában is célszerű megoldás. (Ilyen kísérleteket is végeztünk. Ezzel a módszerrel készült 1958-ban a könyvtár kötet alakú folyóirat-katalógusa, 1959 őszén pedig a duplum könyvek jegyzéke.)

Kísérleteink célját a következőkben lehet összefoglalni:

1. A könyvtár hatósugarának kiterjesztése, az állomány tökéletesebb feltárása, a szovjet könyv magyarországi terjesztésének megjavítása.
2. A cédulakatalógusnál kezelhetőbb tájékoztatási eszköz létrehozása.
3. Az olvasó munkájának megkönnyítése, a tájékoztatás helyhez kötöttségének megszüntetése.
4. A jelenleginél gazdaságosabb katalógustechnika megvalósítása.

Az új kombinált eljárással készülhet, ill. részben már készül

- a) havonként a *gyarapodási jegyzék*,
- b) évente az *évi gyarapodás szakok szerinti kumulációja*,
- c) a *címlettár, amely egyben raktári (helyrajzi) katalógus*,
- d) a *szolgálati betűrendes katalógus*,
- e) az *olvasói betűrendes katalógus*,
- f) a *földrajzi katalógus*,
- g) a *különböző szakok ajánló katalógusai*,
- h) az *olvasótermi katalógus*,
- i) a *Gorkij-gyűjtemény katalógusa*,
- j) a *ritka könyvek katalógusa*,
- k) a *különféle bibliográfiák*.

¹ KŐHALMI B.: *A bibliográfia és az új technika*. Magy. Könyvszle. 2 (1958) 97—108. l.

A felsorolt kiadványok, kötetkatalogusok és jegyzékek mind az egyszer leírt címleírásokból készülnek. Előfordulhat, hogy egyetlen címleírás 20-szor vagy még többször is felhasználásra kerül. Éppen ez az új eljárás gyorsaságának és gazdaságosságának a lényege.

A nyomtatott katalogusok eddigi technikája lassú és drága volt. A nyomtatott katalogusok, mire megjelentek, részben már el is avultak, és az újabb, bővített kiadásnál meg kellett ismételni minden korábbi nyomdai munkát.

A leírandó módszer lényegesen gyorsabb és olcsóbb az eddig használatosaknál.

II.

Ezekután szeretnék rátérni az eljárás technikai leírására. Miután az eljárás legfontosabb eleme a könyvekről készült törzslap, ezért ezt egy kicsit részletesebben tárgyalom.

Az 1. sz. ábra, egy kitöltött és kilyukasztott törzslapot ábrázol.

1. ábra

A kártya különleges papírból készül, hófehér, és méretei megegyeznek a Hollerith-kártyák nemzetközi méreteivel. A kártya jobb felső sarkára van vágva, amivel ellenőrizhető az, hogy egyetlen kártya se álljon fordítva.

A két szaggatott vonal között levő 120 mm szélességű részbe kerül a könyv *rövidített címleírása*. Erre könyvtárunk külön szabályzatot dolgozott ki. Lényege az, hogy minden olyan adatot elhagy, amire az átlagolvasónak, illetve a könyvtárosnak nincs feltétlenül szüksége. A címleírás részleteiről az ábrákon látható példákban képet alkothat az olvasó.

A címleírást szépen és pontosan kell elkészíteni, mert minden jegyzékben ennek a képét láthatjuk viszont. A címleírás a cédula felső szélétől 1—2 mm-re van. Aláhúzzuk a rendszót és a könyv raktári számát. Ritkítással emeljük ki annak a nevét, akiről a mű szól.

A címleírás után következik a kártyára nyomott rácsok kitöltése. A kártyán levő minden vonal piros színű festékkel van nyomva azért, hogy ez a későbbi fényképezés során halványabban lássék.)

A baloldali kisebb rács legfelső sorába kerül a könyv ára, alája a csoportos leltárkönyv sorszáma, s ez alá a Cutter-szám vagy számok. Ha több van, akkor egymás alá írva a rácsen kívül is.

A baloldali kisebb rács elé kerül a dátum, ami a címleírás napját mutatja.

Az ár, a csoportos leltári szám és a dátum adataira azért van szükség, mert a törzslapról készül a könyvtár címleltára is, amelynek ezeket az adatokat tartalmaznia kell.

A jobboldali nagyobb rács a szákszámok részére szolgál. A bal felső kockába a nyelvi jelzet kerül. (E szerint 1 = orosz, 2 = magyar, 3 = német, 4 = angol stb.) A felső sor további részébe a földrajzi szám, a bal alsó sarokban levő első kockába a műfaji alosztás jelzete kerül. Az összes többi kocka a szákszámok részére szolgál, amelyek, ha kevés a hely, a rács alatt is folytatódhatnak.

A rácsok kitöltése után együttesen ellenőrzik a címleírást és a kézzel beírt adatokat.

III.

A Hollerith-technika eredetileg is és általános felhasználását tekintve statisztikai, üzemszervezési, könyvelési, számfejtési stb. feladatokat végez.²

² A feldolgozás alapja az ún. Hollerith-kártya: egy különleges papírból készített, 184 × 82 mm nagyságú és 0,17—0,2 mm vastagságú kartonlap, melynek méretét nemzetközi szabványok biztosítják. A Hollerith-féle lyukkártya 80 függőleges oszlopra és 12 vízszintes sorra van beosztva.

A kártyára viendő adatokat a lyukasztásra elő kell készíteni. Az előkészítés eredménye a bizonylat, melyen a szöveges rész betűvel, a valódi számok (pl. a raktári szám, szákszám, földrajzi szám, ár stb.) állandó helyérték szerint rendezett számokkal, az egyéb meghatározások, kategóriák pedig tetszés szerinti, de szigorúan állandó kódjellel láthatók el. (Pl. 18 cm-nél kisebb méretű nagyság = 1 stb., stb.)

Ezeket a számokat azután az igen gondosan kidolgozott kártyaterv szerint a 80 függőleges oszlopra beosztott lyukkártyába lyukasztják. Egy függőleges oszlopban egy egyjegyű szám vagy betű lyukasztható, ha többjegyű szám vagy több betű jelölésére van szükség, akkor annyi oszlop kell, ahány számból, illetve betűből áll a szám vagy a szó. A kódolás egyik nagy előnye, hogy 1 oszlop 10 különféle fogalom vagy kategória nyilvántartásához elégséges.

A lyukasztás *lyukasztógéppel* történik, mely az írógéphez hasonlít. Úgy működik, hogy a megfelelő billentyű leütésével elektromágneses megoldással egy lyukasztókés a megfelelő helyen egy kis téglalap alakú lyukat üt a kártyába. A lyukasztógép átlagos óraterjesztménye kb. 100—150 kártya.

A lyukasztás helyességét *ellenőrző lyukasztó gépekkel* ellenőrzik. Ez hasonló rendszerű, mint a lyukasztógép. Ez a gép a hibát úgy jelzi, hogy ha a lyuk rossz helyen van, a gép megáll.

A lyukasztott és ellenőrzött kártyák a *rendező gépbe* (szorter) kerülnek. A rendezőgép a kártyákat a terv szerint meghatározott sorrendbe csoportosítja. Lényege az, hogy az azonos oszlopban és azonos sorban lyukasztott kártyák azonos csoportba kerülnek. A rendezőgép teljesítőképessége óránként 24 000 kártya.

A rendezett és csoportosított kártyák az ún. *táblázó* (tabelláló) *gépre* kerülnek. A táblázógép listába foglalja, leírja, gyűjti, összesíti a lyukasztott kártyán rögzített adatokat. Ez a gép készíti a különféle táblázatos kimutatásokat, listákat, melyeknek a kívánt részadatait összesíteni is tudja, sőt egyes gépek a kártyán lyukasztott számok szorzását is elvégzik. Ez a gép óránként kb. 6000 kártyát dolgoz fel.

Igen ritkán olvashatunk a könyvtári szakirodalomban e technika könyvtári felhasználásáról. Ennek alapvető oka az, hogy a Hollerith-gépek, gépcsoportok rendkívül drágák, és csak ott fizetődnek ki, ahol teljesen ki vannak használva.

Visszatérve a Gorkij Könyvtárban kikísérletezett eljárásra:

A rácsokba írt adatokat, s ezenfelül a könyv raktári számát a kártyára lyukak segítségével rájelölik.

A rendszer kiépítése előtt természetesen pontosan meg kell határozni, hogy az egyes adatok a kártyának melyik részébe kerülnek. Ezen később már nem lehet változtatni. A munka pontosságát könnyítik meg a rács kockái, ahol az összeadásra kerülő vagy egymásután rendezendő számoknál a helyérték alapvető jelentőségű.

A lyukasztást egy, a lyukasztógéphez hasonló géppel ellenőrzik. Ezután a törzslap végleg elkészült.

A Hollerith-gépek igen gyorsan dolgoznak, s valójában a Gorkij Könyvtárban még a lyukasztógép sem volna teljesen kihasználva, mert egész évi gyarapodásunkat egy gép 8—10 nap alatt kilyukasztaná, ezért a 10 000 törzslapot (5 doboz) elvisszük a gépi adatfeldolgozó vállalathoz. Néhány nap múlva az egész anyagot kilyukasztva és a megadott szempont szerint rendezve elhozhatjuk.

A kilyukasztott és ellenőrzött kártyák rendezését egy másik gép végzi. *Ez a gép könyvtárunk évi gyarapodásának cédulóit két óra alatt betűrendbe rakja* stb.

A kilyukasztott törzslapok azután még más Hollerith-gépeken is felhasználhatók. Így például a táblázó gép (tabelláló gép) a megadott sorrend szerint (akár számsorrendben, akár betűrendben, vagy szakrendben, vagy más rendben) papírra írt jegyzékeket is tud készíteni a kilyukasztott adatokról. Ezekben belül, ahol szükséges, összeadja az adatokat, leírja az összeget. Például a szakrendbe rendezett kártyákról jegyzéket készít, közben szakcsoportonként összeadja a könyvek darabszámát és árát, különvéve a vásárolt, az ajándékba kapott és a csereként a könyvtárba került könyvek tételeit. Ez a művelet a csoportos leltár ellenőrzésére szolgálhat.

1958 őszen és telén először 200, majd 2000 törzslappal végeztünk kísérleteket. Ekkor még túlzott illúzióink voltak a Hollerith könyvtári felhasználásáról. Minden olyan műveletet végigpróbáltunk, amit a Hollerith-technika meg tud oldani. A leglényegesebb ebből az volt, hogy a szerző és a cím adatait betűkkel rávittük a kártyára. Ez egy sor olyan nehézségre vezetett, ami miatt hónapokig nem találtunk kiutat. Az első kísérlettől azt vártuk, hogy a Hollerith írásos katalógusokat készít. Ezért a kártyának mind a 80 oszlopát kihasználtuk. Ennek viszont az lett a hátránya, hogy betűkre (szerző, cím) először mindössze csak 28, később 35 betűhely maradt. Ez viszont igen kevés, mert egy három szerzős műnél a címre már alig jutott pár betű. Ez a 28, illetve 35 betűs korlát gyakran a legrosszabb helyen vágta el a címet [lásd, a 2. ábrán lévő tabellátor-jegyzéket].

Ezek a jegyzékek, bár igen gyorsan készülnek, az olvasók kezébe nem adhatók, sőt házi használatra sem jók, mert nagyok és nehezen kezelhetők. Tetézte nehézségünket az, hogy — amíg könyvtárunk állománya nagyobbrészt orosz nyelvű, addig Magyarországon cirillbetűs táblázógép nincs. Ezért át kellett írni a cirill betűt latin betűre, ami szintén bonyolult volt.

Ekkor még a címleírásnak, valamint az egyes adatoknak a kártyán való elhelyezése is más volt, mint ma. Egy ilyen kártyapár fényképét is bemutatjuk. [Lásd a 3. ábrát.]

A kísérletek során még két kártya készült egy könyvről, egy ún. statisztikai kártya, mely minden adatot tartalmazott, és egy szöveges kártya, mely a bizonylat szerepét töltötte be. Ekkor még csak barna színű kártyánk volt, ami a fényképezésnél nehézséget jelentett.

E tapasztalatok és alkalmasabb megoldások keresése után alakult ki a kombinációs forma, aminek az a lényege, hogy a Hollerith-gépeket csak a rendezés munkájának megkönnyítésére használjuk fel, a katalógusok szövegét pedig fényképezés útján állítjuk elő.

IV.

A kártyákon levő szöveg egymás mellé fényképezésének gondolata már igen sokfelé felmerült és megoldott kérdés. Ezeket a tapasztalatokat (amennyire a szűkös irodalomból el tudtuk érni) feldolgoztuk és alkalmaztuk a mi viszonyainkra.

Két jelentős előzményt szeretnék megemlíteni:

1. Az Amerikai Kongresszusi Könyvtár folyamatosan megjelenő kötetekben kiadja teljes állománykatalógusát. Egy ilyen katalógust a szokványos módszerekkel kiadni szinte lehetetlenség lett volna. A kongresszusi könyvtár katalógusának minden oldalán 18 db nyomtatott katalóguscédula fényképe látható.

2. A másik a mienkhez inkább hasonló megoldás a szintén amerikai Mezőgazdasági Bibliográfia készítésének módszere.³

³ A bibliográfia készítés modern technikája c. cikkében SCHINDLER Bryant M. részletesen ismerteti a *Bibliographie of Agriculture* c. bibliográfia elkészítését. Libri, 1955. 2, 143—152. l. V.ö. Könyvtári Tájékoztató 1954. 3, 43—51. l.

Szerző, cím (4)		/ha van/ Földrajzi szám (5)		Ar (3)		Szerző-mód (2)		Kötet (1)		Kiadás éve		Raktári jelzet (7)		Szakezám		Műfaj (9)		Nyelv (10)		Bibliográfia (11)		Cutter sz. (12)	
BIBLIOGRAPHIE	AGRICULTURE	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	12593	12593
ISORUNOY	A N DAVIDOVA	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	14676	14676
ISORUNOY	A N DAVIDOVA	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	18915	18915
ISORUNOY	A N DAVIDOVA	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	22369	22369
ISORUNOY	A N DAVIDOVA	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	22742	22742
ISORUNOY	A N DAVIDOVA	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	23471	23471
ISORUNOY	A N DAVIDOVA	1954	2	19	5	1	1	1	1	1954	1954	2 542	2 542	016	016	016	016	—	—	—	—	23471	23471

2. ábra

A) A raktári katalógust és címléttárt közvetlenül papírra fényképezzük egy 30×40 cm-es egyszerű lemezes fényképezőgéppel (az objektív előtt tükör van).

A raktári katalógus mérete 21×30 cm, a baloldalán egy 2 cm széles csíkkal. Ez teszi lehetővé az egyes lapok összeerősítését.

Egy 21×30 cm-es oldalra 2 hasábban átlagosan 60—65 cím kerül, ami a keresést nagyon megkönnyíti. (A 4. ábra a raktári katalógus egy részletét mutatja be.)

29Fe 730	BECHER, J.R.: Abschied. Roman. Nachw. von G. Lukács. 1955. Berlin. 430 p.	B 300011
10Fe 75a	BECHER, J.R.: Abschied. Einer deutschen Tragödie erster Teil. 1900-1914. Roman. 1949. Berlin. 422 p.	B 300012
443	BECHER, J.R.: Ausgewählte Dichtung aus der Zeit der Verbannung 1933-1945. O.J. Berlin. 281 p.	B 300013
10Fe 75a	BECHER, J.R.: Der Befreier. Rede zur zweihundertsten Wiederkehr des Geburtstages von J.W. Goethe. 1949. Berlin. 56 p.	B 300014
443	BECHER, J.R.: Deutsches Bekenntnis. Drei Reden zu Deutschlands Erneuerung. 2. Aufl. O.J. Berlin. 46 p.	B 300015
10Fe 75a	BECHER, J.R.: Dichtung. 1. Teil. 1949. Berlin. 448 p.	B 300016/1
20Fe 22a	BECHER, J.R.: Dichtung. 2. Teil. 1949. Berlin. 411 p.	B 300016/2
10Fe 75a	BECHER, J.R.: Dichtung. 1. Teil. 1949. Berlin. 448 p.	B 300017/1
10Fe 75a	BECHER, J.R.: Dichtung. 2. Teil. 1949. Berlin. 411 p.	B 300017/2
10Fe 75a	BECHER, J.R.: Romane in Versen. 2. Aufl. 1946. Berlin. 163 p.	B 300018
49Fe 75a	BECHER, J.R.: Sonett-Werk 1913-1955. 1956. Berlin. 624 p.	B 300019
10Fe 22a	BECHER, J.R.: Vom Anderswerden. Reden und Aufsätze. 1949. Berlin. 323 p.	B 300020
10Fe 35a	BECKER-FRIER, H.: Weiss man wer verrückt ist? Ein satirischer Roman. O.J. Berlin. 213 p.	B 300021
443	BEETHOVEN: Briefe und persönliche Aufzeichnungen. Ausgew. von A. Leitzmann. O.J. Leipzig. 94 p.	B 300022
10Fe 50a	BELLI, J.: Die rote Feldpost. Erinnerungen. 1956. Berlin. 298 p.	B 300023
27Fe 44a	BERGER, G.-L. MALLACHOW-G. MEYER-HEINER: Bettina. Ein Lesebuch für unsere Zeit. Ill. 1953. Weimar. 462 p.	B 300024
10Fe 75a	BEUCHLER, K.: Das Dorf in der Wildnis. Skizzen. Ill. 1955. Berlin. 149 p.	B 300025
10Fe 75a	BEUCHLER, K.: Reporter zwischen Spree und Panke. Ill. 1953. Berlin. 260 p.	B 300026
10Fe 22a	BEUCHLER, K.: Schwarzes Land und rote Fahnen. Reportagen. Ill. 1953. Berlin. 163 p.	B 300027
10Fe 75a	BIERBAUM, O.J.: Liliencron. 1910. München-Leipzig. 292 p.	B 300028
26Fe 16a	BIRKENFELD, G.: Die schwarze Kunst. Ein Gutenberg-Roman. 1941. Berlin. 391 p.	B 300029
10Fe 14a	BLASCHKE, K.: Bauern auf dem breiten Felde. Ein historischer Bericht. Ill. 1955. Leipzig. 108 p.	B 300030
369	BODE, W.: Goethes Leben im Garten am Stern. Ill. 10. Aufl. 1918. Berlin. XVI, 367 p.	B 300031
10Fe 50a		
870		

4. ábra

ÁLLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR

ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА ИМ. ГОРЬКОГО

GYARAPODÁSI JEGYZÉK

1959. JÚLIUS

OROSZ NYELVŰ KÖNYVEK

0 ÁLTALÁNOS MŰVEK

АРЖИН, С.Г.: Армянская печать и царская цензура. Илл. 1957. Ереван. 515 с. **B 22892**

ВСЕОБЩАЯ государственная библиотека иностранной литературы. Путеводитель-справочник. Ред. М.И. Рудомин. 1957. М. 54 с. **B 22889**

КУЛЬТУРА и искусство античного мира и Востока. Том 1. 1958. Л. 255 с. **C 1901**

1 FILOZÓFIA

ВСЕЛЫ классного руководителя об этике. Сост. О.С. Богданов и др. 1958. М. 252 с. **B 21005**

ИСТОРИЯ философии. В 4 томах. Ред. М.А. Дмний и др. Том 1. 1957. М. 717 с. **S 897/I**

МОНТЕСКЬЕ, Ш.: Избранные произведения. 1955. М. 799 с. **B 23153 B**

БЫКРАХ, Л.: Избранные философские произведения. В 2 томах. Том 2. 1955. М. 942 с. **B 16830/2**

2 VALLÁS. ATEIZMUS

ВОПРОСЫ истории религии и атеизма. Сборник статей. Том VI. 1958. М. 422 с. **S 339/6+**

ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ и религия. Сборник статей. Ред. В.П. Доброхвалов и др. 1956. М. 285 с. **B 23122**

3 TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

Marx és Engels

МАРКС, К.-Ф. ЭНГЕЛЬС: Сочинения. Изд. 2. Том 13. 1959. М. XXIV, 770 с. **S 584/I3**

ЛЕОНТЬЕВ, Л.А.: Маркс и современность. 1958. М. 143 с. **B 23078**

МЕРИНГ, Ф.: Карл Маркс. История его жизни. Вступит. статья В. Крылов и др. 1957. М. 607 с. **B 23049 B**

Lenin

ВОЛИН, В.М.: Студент Владимир Ульянов. Илл. 1959. М. 190 с. **B 23006**

ЛЕНИН вечно живой. Фотоальбом. 1959. М. 31 л. илл. **B 23008**

ПИАНЗОЛА, М.: Ленин в Швейцарии. Предисл. А. Воннар. 1958. М. 113 с. **B 21278**

Egyéb marxista-leninista szerzők

ДЖАРИДЗЕ, П.А.: Избранные статьи, речи и письма. 1905-1918 гг. 1958. М. 343 с. **B 21903**

ДЖИКО, Э.: Избранные произведения. Пер. с франц. Том 1-2. 1959. М. Том 1. 1925-1949 годы. Том 2. 1950-1958 годы. 616 с., 654 с. **B 23001/I-2**

КАЛИНИН, М.И.: О корреспондентах и корреспондентках. 1958. М. 262 с. **B 20294**

ЛАФАРГ, П.: За и против коммунизма. Собственность и ее происхождение. Предисл. Х. Момджян. 1959. М. 200 с. **B 23020**

ЛУНАЧАРСКИЙ, А.Б.: О народном образовании. Статьи и речи за период 1917-1929 гг. Вступит. статья И. Каиров. 1958. М. 259 с. **B 23013**

ПИК, В.: Избранные произведения. Пер. с нем. А.А. Галкин и др. Предисл. В. Ульбрихт. 1956. М. 509 с. **B 22751**

Mint az ábrán is látható, a raktári katalóguson a középső szöveges részen kívül a baloldali kisebb rács adatai is láthatók. Erre azért van szükség, hogy a leltárral szemben támasztott követelményeket kielégítse.

B) A *gyarapodási jegyzékről* már említést tettünk, és azt az 5. sz. ábra mutatja. Ez havonta készül úgy, hogy előzőleg a törzslapokat nyelvek szerint, majd szakok szerint, azon belül betűrendben csoportosítjuk. Ezután minden csoport elejére teszünk egy címet vagy alcímet. Itt a teljes rendezést kézzel végezzük, miután csak pár száz céduláról van szó havonta.

A törzslapok sorbarakására egy egyszerű kis szerkezet szolgál. Átlátszó ragasztószalaggal összeerősített két üveglap közé szorítjuk a kártyákat, és úgy kerülnek fényképezésre.

A gyarapodási jegyzéket már filmre fényképezzük, nem papírra, majd rotaprinten sokszorosítjuk.

Hogy a gyarapodási jegyzéken a kézzel írt számok ne látszódnának, ezeket fényképezés előtt fehér papírcsíkkal letakarjuk.

C) Teljesen azonos módon készül az *olvasói betűrendes katalógus*. Csak az olvasó számára érdekes géppel írt részt tartalmazza, a kézzel írt számokat nem. [6. ábra.]

<u>ФАРН, И.:</u> Избранное. Рассказы и публицистика. Пер. с франц. Сост. и ред. П. Вишняков. Предисл. И. Эренбург. Илл. 1959. М. 179 с., 4 табл. В 23326
<u>ФЕРРЕЙРА де КАСТРО, Ж. М.:</u> Шерсть и снег. Роман. Пер. с португал. Г. Калугина. 1959. М. 260 с. В 23433
<u>ФОМЕНКО, Я. М.:</u> На большой волне. Очерки. 1959. М. 224 с. В 23268
<u>ФОНВИЗИН, Д. И.:</u> Собрание сочинений. В 2-х т. Том I-2. Вступит. статья Г. П. Макагоненко. 1959. М. - Л. XLVIII, 631 с., 742 с. В 23300/I-2
<u>ФРАНКО, И. Я.:</u> Сочинения. В 10-ти т. Т. 8. Поэмы. Пер. с укр. Вступит. статья А. Велецкий. Примеч. В. Турганов. 1958. М. 567 с. S 519/8
<u>ХАЙТ, Д. М.:</u> Полуостров. Роман. Илл. 1959. М. 454 с. В 23372

6. ábra

D) A fentiekhez hasonlóan készül a *szolgálati katalógus* is azzal a *különb-séggel*, hogy ott a cédulán levő minden adat látható. [7. ábra]

13 7126 Ф 242	<u>ФАРН, И.:</u> Избранное. Рассказы и публицистика. Пер. с франц. Сост. и ред. П. Вишняков. Предисл. И. Эренбург. Илл. 1959. М. 179 с., 4 табл. В 23326	1 840-32, 92
15 7286 Ф 437	<u>ФЕРРЕЙРА де КАСТРО, Ж. М.:</u> Шерсть и снег. Роман. Пер. с португал. Г. Калугина. 1959. М. 260 с. В 23433	1 869.0-3, 92
9 7126 Ф 761	<u>ФОМЕНКО, Я. М.:</u> На большой волне. Очерки. 1959. М. 224 с. В 23268	1 882-4, 367, 50-9
37 7126 Ф 773	<u>ФОНВИЗИН, Д. И.:</u> Собрание сочинений. В 2-х т. Том I-2. Вступит. статья Г. П. Макагоненко. 1959. М. - Л. XLVIII, 631 с., 742 с. В 23300/I-2	1 882-2, 882-1, 92
15 705a Ф 836	<u>ФРАНКО, И. Я.:</u> Сочинения. В 10-ти т. Т. 8. Поэмы. Пер. с укр. Вступит. статья А. Велецкий. Примеч. В. Турганов. 1958. М. 567 с. S 519/8	1 883-1, 883.09
15 7150 X 158	<u>ХАЙТ, Д. М.:</u> Полуостров. Роман. Илл. 1959. М. 454 с. В 23372	1 477.9 882-3, 323.27-8 3KCH(0.8)

7. ábra

Szeretném megemlíteni eljárásunk néhány gyenge pontját és további terveinket is.

Maga a leírt módszer is csak néhány hónappal ezelőtt kristályosodott ki. Sok tapasztalatunk még nincs, bár úgy látszik, hogy az eljárásnak inkább a hasznos oldalai szaporodnak és a gyengéi csökkennek.

Még nem teljesen megoldott az a kérdés, hogy az új gyarapodás hogyan kerül bele a régebbi állományt tartalmazó könyvkatalógusokba. Az egész munkához úgy kezdtünk hozzá, hogy az új gyarapodást már folyamatosan Hollerith-törzslapra írjuk. Ebből készülnek a havi gyarapodási jegyzékek. Az év végén ebből készül az éves kumuláció.

Amikor a régi állomány cédulái le lesznek írva, akkor az összes törzslapból megszerkesztjük az olvasói és szolgálati katalógusokat. (Szolgálati betűrendes katalógus lesz a szerzeményezési csoportnál a könyvek hasonlításának megkönnyítésére és a szakozó asztalán, hogy minden már meglevő könyv korábbi szakjelzeteit figyelembe tudja venni az azonos könyv új számszámának megállapításánál.)

Az olvasói katalógus sokszorosítva készül, hogy a művek könyvtárközi kölcsönzés útján a vidéki olvasókhoz is eljuthassanak. Egyébként szükség esetén a kötet-katalógust az olvasók egészen olcsó áron meg is vásárolhatják.

V.

Befejezésül szeretnénk hangsúlyozni, hogy a kísérletek a könyvtár tartalmi munkájának megjavítására, aktívabb katalógusok létrehozására irányulnak. Bár a leírás főleg technikai kérdéseket érint, a cél és az eredmény a könyvtár politikai és kulturális nevelőmunkájának megjavítása, a feldolgozó munka egyszerűsítése és meggyorsítása.

Szerény véleményünk szerint a könyvtári munka egyszerűsítése sürgető szükségesség.

Egyrészt azért, mert az olvasók számának és igényeinek növekedése hosszú évekre, sőt évtizedekre előreláthatóan erőteljesen fokozódik. Ez a folyamat a munkaidő csökkentésével tovább gyorsul, hiszen a több szabadidő egy része a könyvtárakban vagy könyvek társaságában telik el.

Másrészt a könyvkiadás egyre nagyobb méretei is napirendre tűzik a könyvfeldolgozás és az olvasók gyorsabb és jobb, ésszerűbb és olcsóbb kiszolgálásának új megoldásait.

Tudjuk, hogy a leírt megoldás csupán egy a sok lehetőség közül és nem is a legtokéletesebb. Tökéletesebb lesz, ha azt szakértő könyvtárosok tüzetesen megvizsgálják és a gyenge pontokra rámutatnak.

A budapesti Gorkij Könyvtár munkatársai hálásak lesznek minden baráti megjegyzésért.⁴

⁴ Itt mondok köszönetet PODONYI Andrásnak, aki a Hollerith-módszerre felhívta a figyelmet és OROSZ Gábornak, aki az első kísérletek idején a code-ok kidolgozásában segített, valamint az Állami Gorkij könyvtár munkatársainak a kísérletben való alkotó közreműködésükért.

РЕЖЕ БАРАБАШИ : НЕСКОЛЬКО ЭКСПЕРИМЕНТОВ ДЛЯ БЫСТРОГО И ДЕШЕВОГО ИЗГОТОВЛЕНИЯ СПИСКОВ КНИГ И АЛЬБОМНОГО КАТАЛОГА С ПОМОЩЬЮ КОМБИНАЦИИ ФОТО И МЕТОДА ХОЛЛЕРИТА (ИЗ ОПЫТА БУДАПЕШТСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ. ГОРЬКОГО)

Сущность этого метода состоит из комбинации фотографирования и карточной системы Холлерита.

Цель этой работы сводится к следующему :

1. Расширить сферы влияния библиотеки им. Горького. Усовершенствовать обработку книг, улучшить распространения советских книг в Венгрии.
2. Создать более совершенный и простой способ информации.
3. Облегчить работу с читателями.
4. Создать более экономную каталожную технику.

С помощью нового комбинированного метода могут быть изготовлены :

- а) Ежемесячные списки новых книг.
- б) Ежегодный кумуляционный указатель по отраслям знаний.
- в) Инвентарная книга и топографический каталог.
- г) Служебный алфавитный каталог.
- д) Читательский алфавитный каталог.
- е) Географический каталог.
- ж) Различные рекомендательные каталоги по отраслям знаний.
- з) Каталог читального зала.
- и) Каталог произведений Горького.
- к) Каталог редких книг.
- л) Различные библиографии.

Для составления этих каталогов и библиографий только раз нужно описать данные книги. Это описание можно использовать много раз.

На рисунке дается изображение формуляра для книг. В 120 мм-ую часть карточки, расположенной между двумя пунктирными линиями, пишем сокращенное описание книги. Описание книги на карточке необходимо делать точно и красиво. (Рис. 1.)

В левой клеточке пишется : цена книги, номер суммарного учета, кеттеровский знак или знаки и дата.

Правая клетка служит для индексов систематического каталога (кодирование языка) географический индекс, обозначение жанра, индексы систематического каталога. Если места недостаточно, то можно писать и под клеткой.

На снимке изображен формуляр, отверстия которого пробиты с помощью прибора. Данные и инвентарный номер записанные в клеточках пробиваются.

Данные, нанесенные на карточку путем пробивания отверстий, контролируются подобным ему прибором, после чего формуляр окончательно готов.

Сортировку, проверенных и пробитых карточек делает уже другой прибор, который электротехническим путем располагает карточки в нужном нам порядке.

В библиотеке им. Горького комбинируют и машинную сортировку карточек, и фотографирование карточек, расположенных в ступенчатом порядке.

Автор рассказал о двух ранее проведенных опытах и констатировал что, табуляторские списки, несмотря на быстрое изготовление, не могут быть даны в руки читателей, не годятся даже для служебного пользования, так как слишком велики и неудобны.

В заключение автор статьи подчеркнул, что эксперименты способствовали улучшению работы в смысле создания более совершенного каталога. Цель и результаты комбинированного метода способствовали улучшению политической и культурно-просветительной работы.